

דף הרחבות לנושא – 'לאכלה ולא לסחורה' מתוך סדרת הלכות שמיטה יחידה מספר 12

❖ 'לאכלה ולא לסחורה', עם דגש על המצווה שבאכילה!

שבט הלוי מעיר על כך שברש"י בהמשך הניסוח מפתיע:

רש"י מסכת סוכה דף מ עמוד ב

גבי שביעית נהנה מהן להתעשר, והתורה אמרה 'ולא לסחורה', אלא להפקיר ולבער בשביעית, עד שלא תכלה לחיה מן השדה הוא זמן ביעור לפירות ולדמיהן

חובת הביעור היא כאשר היבול כלה מן השדה, ואיננו נגיש לחיות, בזמן זה חובה לבער את היבול. אך רש"י כותב כאן משהו מעט שונה – הוא אומר שיש לאכול את היבול בשביעית (למרות שיבול רב קיים בשדה בשמינית), ואף אומר שיש צורך לאכול אותו לפני שהוא כלה מן החיה בשדה! שבט הלוי מסביר על סמך הדברים האלה שרש"י סובר כשיטת הרמב"ן, שישנה מצווה לאכול את פירות השביעית! נחמד את הדברים: ניתן לראות בחובת הביעור חובה איסורית. כלומר, החל מזמן מסוים כבר אסור לאכול את היבול, חובה להפקיר אותו. אך רש"י מדבר כאן על משהו שונה – חובה לאכול את הפירות לפני שמגיע זמן הביעור. בתוך הדברים הללו טמונה התובנה שיש מצווה באכילה. לפי שיטה זו, "לאכלה ולא לסחורה" נועד לוודא שנקיים את מצוות האכילה!

שבט הלוי ממשיך ומחדד:

למדנו שישנה מחלוקת אם כוונת הרמב"ן היא למצווה חיובית, כלומר שבעצם האכילה יש מצווה, או רק לאו הבא מכלל עשה, מצווה שלילית האומרת – תאכל, אל תבזבז ואל תסחור. מדוע ישנה מחלוקת? ניזכר בלשונו:

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין

מצווה שלישית שאמרה תורה בפירות שביעית "והייתה שבת הארץ לכם לאכלה" ודרשו לאכלה ולא לסחורה... ונכפלה זאת המצווה באמרו יתעלה "ואכלו אביוני עמך", שלא אמר 'לאביוני עמך תעזוב אותם' ... אבל לשון אכילה מזכיר בהם הכתוב בכל מקום. והנה העושה סחורה בהם עובר בעשה

מצד אחד, הרמב"ן מדגיש שהחובה אינה רק להניח לעניים, אלא גם "ואכלו". מצד שני, הוא מזכיר פעם אחר פעם את הצד האיסורי, "לאכלה ולא לסחורה". אם כך לא מובן – מהו המוקד – המצווה החיובית או האיסור הנובע מהציווי?

מסביר שבט הלוי – יש מצווה חיובית לאכול. איסור הסחורה אינו רק איסור להשתמש מפני שלאחרים יש רשות. האיסור נובע מהחשש שהפירות ודמיהם לא ישמשו לדברים הראויים לפירות ודמי השביעית. מבחינה זו, איסור סחורה אינו פועל יוצא של הרשות החלקית על הפירות. משמעו הוא גדר מפני הניצול הפחות מיטבי של היבול.

❖ לפני עיוור ומסייע בקניית פירות שביעית

למדנו ביחידה שישנה מחלוקת אם הקונה פירות שביעית עובר על איסור סחורה בפירות שביעית. וגם אם אינו עובר על איסור סחורה בפירות שביעית, אם עובר על "לפני עיוור לא תתן מכשול". כאמור, כבר מהגמרא עצמה עלה שיש איסור למסור דמי שביעית לעם הארץ. שאלנו אם יש איסור לקנות פירות מאדם שאינו עם הארץ. בהקשר אחר עולה מחזון איש שאם אדם בוחר לעבור על איסור במזיד, אין חובה להצילו מכך:

חזון איש יורה דעה סימן דב אות ז

היכי דחברו מזיד, מנא לן דמקרי מכשילו? ומה שחייב להצילו הוא עניין אחר

הרב אליהו שלזינגר, בספרו "כל מקדש שביעית" (עמודים נז-סא) מציע את ההצעה הבאה: מהו המנגנון של איסור הכשלת האחר באיסור, הנובע מ"לפני עיוור לא תתן מכשול"? ניתן להציע שני כיוונים עקרוניים:

- א. איסור ככל איסור אחר. כשם שאסור לאכול בשר בחלב, כך אסור להכשיל באיסור.
- ב. הוספת קומה נוספת על גבי כל איסור. כשם שאסור לעבור על איסור, כך גם אסור לגרום לאחר לעבור על האיסור. כאשר מכשיל את האחר, הרי שהוא נוטל חלק באיסורו של השני.
- הוא מציג מספר נפקא מינות, נכתוב אותן בקצרה:
1. הכשלה באיסור דרבנן: לפי הכיוון הראשון, אמנם הנכשל עובר על איסור דרבנן, אך המכשיל עובר על איסור דאורייתא, שהרי עבר על "לפני עיוור לא תתן מכשול". לפי הכיוון השני, יש כאן קומה שניה על גבי איסור דרבנן. זהו (לכל היותר) איסור דרבנן.
 2. הכשלה באיסור עבודה זרה: לפי הכיוון הראשון, הנכשל עובר באיסור חמור ביותר, אך המכשיל עובר בלאו רגיל. לפי הכיוון השני, גם המכשיל עובר על קומה ב' של איסור עבודה זרה (כך הוא מצדיק את שיטת הרמב"ן), האומר שהכשלה בעבודה זרה הוא איסור ייהרג ואל יעבור!).
 3. ספק אם השני ייכשל: לפי הכיוון הראשון, לכאורה זהו ספק דאורייתא ככל ספק דאורייתא אחר, ועליו להחמיר. לפי הכיוון השני יש יותר מקום להקל, שהרי אם אין וודאות של איסור, קשה לומר שהוא נוטל חלק באיסור שלא ברור שיקרה!
- על סמך זאת מציע הרב שלזינגר שכאשר קונה פירות שביעית, בעצם עדיין לא ידוע שנעשה כאן איסור. האיסור יכול לקרות בשלב הבא, אך אי אפשר לזהות בכך איסור של 'לפני עיוור לא תתן מכשול'. אדרבה: זו הסיבה שחז"ל תיקנו תקנה מיוחדת ואסרו למסור דמי שביעית לעם הארץ – בגלל שמסירת דמי שביעית איננה איסור, לא של סחורה בפירות שביעית וגם לא איסור 'לפני עיוור'.